

pitanje kako tumačiti Kur'an. Ova knjiga sugerira i inicira velike sinteze ukupne muslimanske interpretativne tradicijske rukavce koji tragaju za smislom vječne Božanske Riječi. U ovome djelu sve metode tumačenja Kur'ana imaju svoje mjesto; sve saraduju, nadopunjuju se i jedinstveno, svaka na svome ishodištu, tragaju za najboljim objašnjenjima svoje opravdanosti i neophodnosti ili smislenosti. Ova dimenzija ove knjige snažno pulsira i, implicite, kritizira svako reduciranje ili higijenziranje onoga što je prema prirodi stvari nekorektno, a u krajnjoj instanci štetno i kritično. Stoga je i veliki njen značaj u vremenu kad su posrijedi svekolika razvrstana reduciranja i higijenziranja na svim stranama i ispod svakih znanstvenih standarda.

U našem uvodu Uvoda tekstu smo spomenuli jezik ili govor Kur'ana kao nešto u čemu bi se mogla nahoditi i njegova sveta tajna. Knjiga profesora Karića, čini nam se, kao da dotiče tu svetu tajnu. Filologija Kur'ana je uticala na teologiju, odnosno teologije Kur'ana ili, bolje kazano, teologije islama, poruka je ove knjige. Dok znalački obrazlaže veliki broj kur'anskih riječi, profesor Karić, istovremeno, pokazuje i dokazuje da je Kur'an multiinterpretativno štivo, da ima mnoga svoja značenjska lica, ima mnoga svoja vela (Rumi), koja komentatoru katkad ostaju skrivena, a katkad raskrivena. Dakle, Kur'an nije knjiga jednoga i jedinoga značenja, već Knjiga mnogostrukih obzira, aspekata i mogućnosti. Uostalom, to jasno pokazuju mnogobrojni dosadašnji ispisani komentari Kur'ana. Autor u ovome kontekstu govora o jeziku Kur'ana ispituje i zapadnoevropske teorije o jeziku i govoru te pokazuje da Gadamerove, Massignonove, Lohmanove, De Saussureove... teorije o jeziku, govoru i tekstu imaju svoje korespondirajuće pandane u teorijama recepcije na Islamskom istoku. Također, komparativnom i kontrastivnom analizom, autor dokazuje da su na Islamskom istoku, u periodu od 700. do 1400. godine, nastale mnogobrojne teorije recepcije svetoga teksta, a mnoge su izvršile izravan uticaj na evropske teorije recepcije.

Neophodno je istaknuti još jedan moment koji ovo djelo maestralno izlaže. Gotovo da autor odaje dojam kako mu je to omiljena tema. Zapravo, ona jest i glavna tema ovoga djela u

obliku u kome se ono prvobitno i pojavilo. Riječ je o prevođenju Kur'ana, zadatku koji je autor i sam praktično proveo, tako da to ostavlja poseban dojam na autora i samo njegovo djelo. Teorije i odgovore koje je ponudio, autor je imao priliku – radeći na vlastitom prijevodu Kur'ana – i dokazati, odnosno s njima se direktno suočiti. Navest ćemo samo neka autorova opažanja i odgovore koje je ponudio a koje i sam smatra «otvorenim kao što je otvoreno i samo pitanje prevodivosti Kur'ana:

Prijevod (tumačenje) Kur'ana ne može prenijeti bitne intencije riječi kur'anskog originala; prijevod (tumačenje) Kur'ana može prenijeti mnoge ideje originala; mnogo je razloga da je prijevod (tumačenje) Kur'ana nemoguće čitati kao original; prijevod (tumačenje) valja čitati upravo kao prijevod, a ne kao original; prijevod (tumačenje) rijetko može dostići sugestivnost kur'anskog originala, negovu ritmičnost, onomatopejičnost i ljepotu; budući da postoje različiti prijevodi i tumačenja Kur'ana, oni ukazuju na različite stilove prevodioca; prijevod Kur'ana valja čitati kao savremen prevodiocu, a ne Urtextu VII. Stoljeća; prijevod Kur'ana ipak je valjano čitati i kao djelo samog prevodioca» (236.-238.). Autor, na kraju, iznosi slijedeće mišljenje: «Možda je izlaz u stanovištu da se Kur'an ne može prevesti i da je to knjiga koja se mora prevoditi».

Nesumnjivo, riječ je o djelu iznimne važnosti čije novo, dopunjeno izdanje predstavlja veliki doprinos kur'anskim studijama u našoj domovini na početku III. milenija.

Almir FATIĆ

M U S L I M A N I BALKANA

Fikret Karčić, MUSLIMANI Balkana: «Istočno pitanje» u XX. vijeku, Behram-begova medresa, Tuzla 2001., 296 str.

U izdanju Behram-begove medrese u Tuzli u 2001. godini izašla je knjiga pod naslovom

MUSLIMANI Balkana: «Istočno pitanje» u XX. vijeku koju je priredio prof. dr Fikret Karčić.

Ova knjiga predstavlja zbornik radova koji dokumentovano govori o sudbini muslimanskih naroda na Balkanu u XX vijeku, tj. o njihovom kontinuiranom uništavanju i protjerivanju sa ovih prostora.

Naime, ova zbirka tekstova, dokumenata i svjedočenja nastoji ispuniti prazninu koja postoji u literaturi o muslimanima Balkana na bosanskom jeziku. Njen cilj je da rezimira historiju muslimana Balkana tokom XX vijeka i da sudbine pojedinih muslimanskih vjersko-etničkih grupa posmatra u regionalnoj perspektivi, jer je tokom proteklog vijeka glavno pitanje za muslimane Balkana bilo očuvanje svog fizičkog i kulturnog identiteta.

Pored uvoda, ova knjiga sadrži osam radova od sedam eminentnih autora. Ti radovi bi se, s obzirom na njihov karakter, mogli klasificirati u tri cjeline, i to: izbor članaka o muslimanima Balkana objavljenih tokom posljednje decenije, potom izbor dokumenata i svjedočenja o sudbini muslimana Balkana u periodu od 1912.-1999. i selektivne bibliografije radova objavljenih na engleskom jeziku, a govore o islamu na Balkanu u periodu od 1980.-1999. godine. Kroz sve ove radove priređivač je nastojao da našem čitaocu pruži uvid u rezultate najnovijih istraživanja o muslimanima Balkana na engleskome jezičkom području.

Prvu cjelinu knjige, priređivač započinje svojim člankom pod naslovom «Istočno pitanje – paradigma za historiju muslimana Balkana u XX. vijeku». Ovdje se autor koristi izrazom «Istočno pitanje» kao paradigmom za sudbinu muslimana Balkana tokom XX vijeka, a koji se tokom XIX i početkom XX vijeka koristio da označi rješavanje osmanlijskog naslijeđa u Evropi. Iako se ono obično smješta u period od kraja XVIII vijeka pa do kraja Prvog svjetskog rata, odnosno do konačnog raspada Osmanske države, autor smatra da se «Istočno pitanje» može koristiti kao referentni okvir za sažimanje i razumijevanje historije muslimana Balkana sve do kraja XX vijeka. On vrlo temeljito prati genezu ove paradigme i analizira njene elemente i primjene na historiju muslimana Balkana nakon 1923. godine. Glavne razloge u njenom

preživljavanju vidi u mentalitetu koji se održao u svijesti i ideologijama balkanskih hrišćanskih nacionalnih elitainjihovihsljedbenika, njihovog odnosa prema muslimanskom stanovništvu po modelima iz XVIII i XIX vijeka.

Potom dolazi vrlo zanimljiv rad Justina McCarthyja, «Stanovništvo osmanlijske Evrope prije i poslije pada Carstva». Njegov osnovni zadatak bio je istražiti: ko su bili stanovnici koji su činili evropski dio Osmanlijske države i kakva je bila sudbina muslimana Balkana nakon rata 1877.-1878. godine. Nakon obavljenih temeljitih istraživanja i upoređivanja osmanlijskih statistika sa statistikama balkanskih hrišćanskih država, autor vrlo jednostavno dokazuje da su prije balkanskih ratova muslimani činili više od 55% ukupnog stanovništva regiona i da su oni postali najveći gubitnici u kreiranju novih država na Balkanu.

Naredna dva rada potpisuje vrlo poznati historičar sa zavidnom međuranodnom reputacijom, profesor osmanske historije na Univerzitetu Wisconsin (SAD) Kemal H. Karpat. Naslov njegovog prvog rada u ovoj knjizi je «Hidžret iz Rusije i sa Balkana: proces samodefiniranja u kasnoj Osmanlijskoj državi». Ovdje autor govori o problemima identiteta kod muslimana Balkana, Krima, Kafkaza i drugih teritorija koje su Osmanlije izgubile tokom XIX. vijeka. Suočeni sa prijetnjama za svoj fizički i kulturni opstanak, oni su izlaz pronalazili u masovnim seobama ka centru Osmanske države. Upravo je taj njihov hidžret postao novi važan katalizator u svim najznačajnijim promjenama u društvenom identitetu u posljednjim decenijama Osmanskog carstva. Riječ je o vrlo inspirativnom tekstu s obzirom da je i sam autor prošao kroz slično iskustvo definiranja vlastitog identiteta. Rođen je u Dobrudži u Rumuniji, emigrirao u Tursku gdje je bio zaprepašten neočekivanom razlikom identiteta njegove muslimanske zajednice iz Dobrudže i onog sa čime se suočio u Turskoj, a njegova druga migracija iz Turske u SAD omogućila mu je da taj problem identiteta sagledava u jednom drugačijem svjetlu.

U svom drugom radu u ovoj knjizi K. H. Karpat govori o građanskim pravima muslimana Balkana, odnosno prati promjene njihovog statusa u postosmanlijskom periodu.

Oni prolaze jedan izuzetno težak put od grupe povezane sa vladajućim autoritetima do manjine. Autor smatra da su muslimani Balkana prva muslimanska skupina uopće koja je dobila pravni status manjine putem međunarodnih ugovora. Ovdje možemo pronaći i vrlo pregledne statističke podatke o brojnosti muslimana Balkana, o njihovoj geografskoj raspoređenosti i unutrašnjem razvoju tokom druge polovine XX vijeka. Na kraju prilično pesimistično zaključuje da su međunarodnopravne garancije koje su date muslimanima Balkana bile bezvrijedne u osiguranju njihovih ljudskih i građanskih prava i da je Zapad takvo nešto omogućio svojim indiferentnim držanjem prema događajima u ovom regionu.

U još jednom članku Fikreta Karčića «Islamska obnova na Balkanu 1970.-1992.» susrećemo se sa pitanjima koja se bave procesom oživljavanja islama u životu muslimanskih grupa u bivšoj Jugoslaviji, Albaniji i Bugarskoj u posljednjim decenijama socijalizma. Ovdje se autor bavi istraživanjem fenomena islamske obnove koji se manifestovao kroz izgradnju novih i popravku starih džamija, islamsko obrazovanje, izdavačku djelatnost, upotrebu islamskih društvenih simbola, pojavu političkih organizacija inspirisanih islamom i pojavu muslimanskih ustanova solidarnosti.

Michael Sells, profesor uporednih religija na Haverford College (SAD) u svom članku «Vjera, historija i genocid u Bosni i Hercegovini» bavi se istraživanjem zloupotrebe historije i religije u pripremi atmosfere i ideologije genocida protiv muslimana u periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. Ovdje je autor analizirao nekoliko historijskih mitova kojima se srpska intelektualna i politička elita koristila u pripremanju i vršenju „etničkog čišćenja“, odnosno genocida i svega onog što ide uz to, a to je paljenje Nacionalne biblioteke, Orientalnog instituta, Ferhad-pašine džamije u Banjaluci, Aladže džamije u Foči, uništavanje, granatiranje i divljanje po svemu onom što ne pripada „nebeskom narodu“. Inspiracija je tražena u Kosovskom mitu, mitu o gledanju na slavenske muslimane kao na ubice Krista čije utjelovljenje su vidjeli u knezu Lazaru. Klasična ilustracija ovakvog prikazivanja Kosovskog mita

je Njegošev Gorski vijenac koji je prenabijen mržnjom prema muslimanima. Njegova osnovna tema i jeste „istraga poturica“. U ratno-huškačke svrhe koristio se i mit o navodnom albanskom „genocidu“ protiv Srba na Kosovu, o povratku ustaštva među Hrvatima, zatim opisivanje Bošnjaka kao „orijentalaca“ koji ne pripadaju evropskome tlu itd. Autor u svom zaključku smjelo i decidno ukazuje da je ovakva manipulacija vjere i historije od strane srpskih nacionalista bila podržana manipulacijom balkanskom historijom od strane zapadnih lidera.

Drugu cjelinu knjige čini izbor dokumenata i svjedočenja o sudbini muslimana Balkana u periodu od 1912.-1999., a govore nam o vrsti zločina i svemu onome što ih povezuje u odnosu na prostor i vrijeme. Vrlo važno je istaći da su ovi dokumenti po prvi put objavljeni na bosanskom jeziku.

Posljednju, treću, cjelinu knjige čini selektivna bibliografija radova objavljenih na engleskom jeziku, koju je pripremila Hamida Karčić. Ona sadrži najvažnije publikacije koje govore o islamu na Balkanu u periodu od 1980.-1999. godine i predstavlja vrlo vrijedan izvor informacija za one istraživače koji se bave islamom na Balkanu. Klasifikacija radova u ovoj bibliografiji rađena je na osnovu geografskog kriterija. Naime, najprije su dati generalni radovi o islamu na Balkanu, a poslije toga nezavisne balkanske zemlje prema alfabetskom redu. Svi radovi podijeljeni su u dvije vrste: knjige i članci.

Na kraju da kažemo da je ovo jedna od rijetkih knjiga na našem jeziku u kojoj je sudbina muslimana Balkana sagledana u jednom širem regionalnom okviru kroz prizmu «Istočnog pitanja» u XX vijeku. Ovakvim pristupom, koji itekako nedostaje kod naših istraživača, priređivač je pokazao da je uništavanje muslimana na ovim prostorima jedan od kontinuiranih procesa koji je često praćen i genocidnim aktivnostima. Nažalost, riječ je o procesu čije djelovanje i posljedice se osjećaju i na početku XXI vijeka.

Alma OMANOVIĆ-VELADŽIĆ